माध्यमिकशिक्षापाठ्यक्रमः

संस्कृतम् (ऐच्छिकम्)

कक्षा : ९-१० **विषयसङ्केतः : (कक्षा ९** San. 175 **कक्षा १०** San. 176)

पाठ्यघण्टा : ४ **वार्षिककार्यघण्टा : १२८**

१. परिचयः

आधुनिकविश्वस्य मानवानामपरिमितावश्यकताः सन्ति । मानवैरतुलितयत्नेन मनीषया च नानाविधासूपलब्धिष्वधिगतासु सतीष्वपि इमा आवश्यकताः प्रवर्धमाना एव दृश्यन्ते । विस्मयकारिणीभिरुपलब्धिभिरपि जनमनस्तृप्तिं नाप्नोतीव प्रतिभाति । अस्या मानवीयसमस्याया बीजकारणानुशीलनक्रमे शिक्षा शीर्षस्थानमधिवसति । सर्वासां समस्यानामुपलब्धीनां वाधारपीठिकायामपि शिक्षाया भूमिका बलवती भवति । शिक्षायाः स्वरूपेणैव समस्यानामुद्भव उपलब्धीनां समृद्धिर्वा निर्भरायेते । सैव शिक्षा फलदायिनी मन्तव्या या व्यक्ति-समाज-राष्ट्राणां सर्वोन्नतिं विदधाति आविश्वं मानवमूल्यमान्यताः प्रसार्य मानवजात्यापेक्षितं विश्वञ्च विनिर्माति । एतस्या वैश्विकावश्यकतायाः परिपूर्तये संस्कृतवाङ्मयं मौलीभूतमस्ति । संस्कृतस्यानादिकालिकज्ञानसम्पदो न केवलं व्यक्ते राष्ट्रस्य वा परमखिलविश्वस्यैव कृते सदैवोपयोगिन्यो वेविद्यन्ते । संस्कृतस्य स्वल्पोऽप्यंशः शिक्षायाः सर्वासां विधानामुपयोगित्वं संसाधयतीति नात्युक्तिः । संस्कृतस्याद्यतनं विश्वव्यापि जागरणमेतदेव तथ्यं प्रमाणयति । संस्कृतवाङ्मये सन्निहितेन मानवजीवनस्य सर्वोन्नतिकारकेणानेन प्रभूतज्ञानगौरवेण कोमलचेतसो विद्यार्थिनो लाभान्विता भवेयुरिति विचिन्त्य आधारभूतस्तरेऽधीतसंस्कृतानामनधीतसंस्कृतानाञ्च विद्यार्थिनां कृते सरलतया संस्कृतशिक्षणोद्देश्येन ९-१० कक्षयोः संस्कृतभाषायाः पाठ्यक्रमोऽयं विकसितो वर्तते ।

शिक्षाया राष्ट्रियोद्देश्यस्यावश्यकतायाश्च परिपूरणत्वेनाभिभावकानामभियाचनायाः परिपूर्तये, कृतविद्यानां शिक्षाविदाञ्च परामर्शनेन, संस्कृतप्रेमिणां प्रेरणया च निर्मितः पाठ्यक्रमोऽयमाधारभूतस्तरस्योच्चस्तरस्य च संस्कृतशिक्षायाः सेतुर्भूतो वर्तते । अनेन पाठ्यक्रमेणाधारभूतस्तरस्य ज्ञानशिल्पकौशलानि प्रवर्ध्य परिमार्ज्य चोच्चस्तरीयज्ञानशिल्पकौशलानि विकसय्य विषयवस्तुनः शास्त्रीयगाम्भीर्यस्यानुशीलनाय पूर्वपीठिका विनिर्मिताऽस्ति । पाठ्यक्रमेऽस्मिन् गद्यपद्ययोर्विधासु विषयक्षेत्रानुषङ्गिकविषयविस्तार-योग्यताविस्तारानुप्रयुक्तव्याकरणसम्बद्धानि विषयवस्तूनि समाविष्टानि वर्तन्ते । एतेषां विषयाणां सुशिक्षणेन विद्यार्थिनः संस्कृतभाषायां दैनिकव्यवहारे नैपुण्यमपाप्स्यन्तीत्यपेक्षितमस्ति । विद्यार्थिनां वयोऽनुरूपं रुच्यावश्यकते, समाजस्यापेक्षाम्, शिक्षाया उद्देश्यानि च लक्ष्यीकृत्यात्र पाठ्यवस्तूनि समाविष्टानि सन्ति । सर्वेषां पाठ्यवस्तूनां शिक्षणेन विद्यार्थिनो भाषायाश्चत्वारि शिल्पकौशलानि सारल्येन सहजतया चाधिगमिष्यन्ति । विषयवस्तुभिर्भाषिककौशलार्जनं भाषिककौशलाभ्यासेन विषयवस्तूनां गभीरानुशीलनपुरस्सरम् अनुकरणीयचरितनिर्माणाय उत्प्रेरणमुच्चस्तरीयसंस्कृतशिक्षाया अध्ययनाय योग्यत्वप्रवर्तनञ्चास्य पाठ्यक्रमस्य नवीनं वैशिष्ट्यं वर्तते । विद्यार्थि-शिक्षकाभिभावकानामध्यवसायेन पाठ्यक्रमोऽयं साफल्यमवाप्स्यतीति विश्वस्यते ।

पाठ्यक्रमोऽसौ विषयपरिचयः, स्तरगतयोग्यताः, कक्षागतशिक्षणोपलब्धयः, समग्रपाठ्यवस्तुविवरणम्, शिक्षणसहजीकरणप्रक्रिया, विद्यार्थिमूल्याङ्कनञ्चेत्यादिपक्षान् समाविश्य विकासं नीतोऽस्ति । पाठ्यक्रमेऽस्मिन्

प्रयोगसिद्धामाधुनिकशिक्षणपद्धतिमवलम्ब्य पाठ्यविषयाणां विस्तारस्तथा विहितोऽस्ति यथा चाधुनातनशिक्षणपद्धत्या अपेक्षितानि पाठ्यविषयोपलब्धिभूतानि विद्यार्थिनां श्रवण-भाषण-पठन-लेखन-कौशलानि विकसितानि भवेयुः, यथा च पुनस्ते पाठ्यविषयलक्ष्यभूता विषयज्ञान-बोध-शिल्पोच्चदक्षताः सारल्येन समवाप्नुयुः । अत्र सन्निविष्टा विषया विद्यार्थिनां शिल्पाभिवृत्त्यभिव्यक्तिकलानां विकासाय प्रयोगप्रधानं व्यावहारिकञ्च शिक्षणविधिं भृशमुपकुर्युरिति उद्देश्यञ्चानेन पाठ्यक्रमेणानेन आत्मसात्कृतो विषयः । पाठ्यक्रमनिहिता भाषिक-सामाजिक-नैतिक-पौराणिकैतिहासिक-काव्यीय-मनोवैज्ञानिक-सेवाविषयकाद्यनेकपक्षा विषयदृष्ट्या पाठ्यक्रमं सबलीकुर्युः, अपि च शिक्षणसहजीकरणसम्बद्धाः प्रदर्शनात्मकप्रश्नोत्तरप्रक्रिया, अभिनयात्मकसंवादः, स्वाध्यायपरामर्शपद्धतिः, औत्सुक्यवर्धकक्रियाकलापाः, निर्माणात्मकनिर्णयात्मकमूल्याङ्कन-प्रक्रिया, सैद्धान्तिकेन आन्तरेण च मूल्याङ्कनेन सिद्धा वैज्ञानिकी परीक्षणपद्धतिश्च शिक्षणपद्धतिदृष्ट्या पाठ्यक्रमम् अमुम् उपकुर्युरिति च पाठ्यक्रमेणानेन समुद्दिष्टो विषयः । पाठ्यक्रमेऽस्मिन् पाठ्यविषयसंयोजनविधौ, स्तरगतक्षमता-कक्षागतशिक्षणोपलब्धिविस्तारविधौ, शिक्षणविधि-मूल्याङ्कनप्रविधिप्रस्तुतौ च पूर्वकक्षाभिस्सह चोत्तरोत्तरं सोपानक्रमिकं सन्तुलनं स्यादिति विषये विशेषावधानं दत्तमस्ति । केवलसैद्धान्तिकज्ञानापेक्षया विद्यार्थिनामाचार-व्यवहार-विचारादिसम्बलितं चतुरस्रं व्यक्तित्वं वर्धेत इति पाठ्यक्रमस्यास्य प्रधानं लक्ष्यमस्ति ।

२. विषयानुगताः क्षमताः

माध्यमिकस्तरस्य नवमदशमकक्षयोः संस्कृतभाषाविषयमधीत्य विद्यार्थिनोऽधस्तनविषयेषु क्षमा भविष्यन्ति -

१. वर्ण-शब्द-वाक्यानां यथाविधि उच्चारणे

२. संस्कृतभाषायाः संस्कृतवाङ्मयस्य च परिचयमधिगत्य अनयोऽनुशीलनाय जागरणप्रदर्शने

३. संस्कृतस्य गद्यपद्यरचनयोर्यथानियमं प्रवाचने

४. नेपालीभाषायां मातृभाषायाञ्च बाहुल्येन प्रयुज्यमानानां संस्कृतशब्दानां परिचयमवाप्य तेषामर्थानुकूलप्रयोगे

५. नैपालकसंस्कृतेर्वैशिष्ट्यमनुशील्य स्वसंस्कृतेः पालनायाम्

६. नेपालीभाषायां मातृभाषायां संस्कृतौ च संस्कृतस्य सम्बन्धान्वेषणे

७. संस्कृतस्योच्चशिक्षायै योग्यताजनपूर्वकं मौलिकविशेषतानां प्रस्तुतौ

८. भाषिककौशलार्जनपूर्वकं सदाचारप्रदर्शने

९. सर्वविधेषु प्राकृतवस्तुषु प्राणिषु च समभावं प्रदर्श्य पर्यावरणस्य संरक्षणे

१०. सामाजिकशिष्टाचारं परिपाल्य राष्ट्रियतायामौत्सुक्यप्रदर्शने

११. सरलसंस्कृतभाषया दैनिकव्यवहरणे

३. कक्षागतशिक्षणोपलब्धयः

कक्षा ९

श्रवणं भाषणञ्च

शिक्षणोपलब्धयः	**शिक्षणोपलब्धीनां विस्तरः**
१. वर्णानां पदानां वाक्यानाञ्च अनूच्चारणम्	१.१ देवनागरीलिपिगतान् वर्णान् श्रुत्वा शुद्धतया उच्चारणम् १.२ संस्कृतपदानां यथाश्रुति अनूच्चारणम् १.३ पठितानामपठितानाञ्च वाक्यानां शुद्धोच्चारणम्
२. श्रुतानां गद्यपद्यांशानां वाचनम्	२.१ गद्यांशं श्रुत्वा तदनुरूपं वाचनम् २.२ पठितस्य गद्यांशस्य नियमानुकूलं भाषणम् २.३ लयमनुसृत्य पद्यस्यानुवाचनम् २.४ पठितपद्यानां गति-यति-लयनिर्धारणेन उच्चारणम्
३. यथालयं श्रुतस्य गीतस्य गायनम्	३.१ श्रुतस्य गीतस्य लयानुशीलनम् ३.२ पाठस्थगीतस्य यथालयं गायनम् ३.३ गीतस्थपदानां लयानुकूलं वाचनम् ३.४ गीतं श्रुत्वा तद्गतभावप्रकटनम्
४. पठितपदानामर्थापनेन वाक्येषु प्रयोगः	४.१ पठितपदानां सन्दर्भानुकूलमर्थप्रकटनम् ४.२ अर्थं श्रुत्वा पाठस्थशब्दानां कथनम् ४.३ पदार्थाननुशील्य वाक्यार्थप्रकाशनम् ४.४ पठितपदानां वाक्येषु योजनम्
५. पठितविषयाधारेण प्रश्नोत्तरणम्	५.१ पठितविषयमाधृत्य प्रश्ननिर्माणम् ५.२ पठितविषयेषु जिज्ञासाभिव्यञ्जनम् ५.३ पठितविषयाधृतप्रश्नानामुत्तरणम्
६. श्रुतस्य पठितस्य वा विषयवस्तुनः सार-भाव-संरचना-क्रमाणां कथनं पाठस्थचरितानां परिचायनञ्च	६.१ पठितस्य श्रुतस्य वा विषयवस्तुनः सारस्य भावस्य वा कथनम् ६.२ निर्दिष्टविषयवस्तुनो विधागतसंरचनाया अभिव्यञ्जनम् ६.३ निर्धारितविषयवस्तूनां श्रवणेन यथाक्रमं प्रस्तुतिः ६.४ पाठस्थचरितानां सपरिचयं वैशिष्ट्यप्रकाशनम्
७. परिचितविषयेषु स्वाभिमतप्रकटनम्	७.१ श्रुतस्य दृष्टस्य पठितस्य वा विषयवस्तुनः स्वशब्दैः कथनम् ७.२ अनुभूतविषयस्य वर्णनम् ७.३ परिचितसमस्यायां स्वमतप्रकाशनम्
८. पाठे प्रयुक्तानां भाषातत्त्वानां स्वरूपकथनम्	८.१ पाठानुप्रयुक्तसन्धीनां स्वरूपनिर्धारणम्

	८.२ निर्दिष्टानां शब्दानां धातूनाञ्च रूपावलिकथनम् ८.३ पाठप्रयुक्तानामव्ययपदानां निदर्शनम् ८.४ निर्दिष्टप्रत्ययैर्निष्पन्नानां पाठप्रयुक्तानां पदानामभिव्यञ्जनम् ८.५ पाठस्थवाक्येषु प्रयुक्तानां पदानां कारकविभक्तिनिर्देशनम्

पठनम्

शिक्षणोपलब्धयः	**शिक्षणोपलब्धीनां विस्तरः**
१. यथालयं पद्यस्य गीतस्य च वाचनम्	१.१ लयमनुसृत्य पद्यस्य पठनम् १.२ पद्यं पठित्वा यतिस्थलनिश्चयनम् १.३ लयावगमपूर्वकं गीतस्य पठनम् १.४ गीतं पठित्वा गीतस्य भावप्रकाशनम्
२. विषयबोधपूर्वकं निर्धारितगद्यांशस्य पठनम्	२.१ गद्यांशस्य समस्तपदानां द्रुतपठनम् २.२ गद्यांशस्य मौनपठनेन तद्गतविषयप्रकाशनम् २.३ गद्यांशमधीत्य तस्य सारसन्देशकथनम् २.४ सन्धिस्थलानि निश्चित्य निर्धारितगद्यांशस्य पठनम् २.५ विरामादिचिह्नानां पालनेन गद्यांशस्य सस्वरं वाचनम् २.६ पाठ्यांशमधीत्य प्रमुखविषयाणां सूत्रीकरणम् २.७ पाठ्यवस्तूनां मौनपठनेन अज्ञातार्थानां पदानां सङ्कलनम्
३. निर्धारितसंवादस्य पठनम्	३.१ संवादं पठित्वा तस्य संरचनागततत्त्वानां सूचीनिर्माणम् ३.२ सख्या सह संवादस्य साभिनयं पठनम् ३.३. निर्धारितसंवादमधीत्य तद्गतविषयप्रकाशनम्
४. निर्दिष्टविषयवस्तून्यधीत्य प्रश्नोत्तरणम्	४.१ पठितस्य पाठस्य विषयसम्बद्धप्रश्ननिर्माणम् ४.२ पाठं पठित्वा विषयवस्तुनः संक्षेपेण प्रकटनम् ४.३ निर्दिष्टविषयवस्तुनोऽध्ययनेन तत्सम्बद्धप्रश्नानामुत्तरणम् ४.४ पाठमधीत्य सारगर्भितवाक्यानां भावविस्तरणम्
५. पाठातिरिक्तानां सामग्रीणां पठनेन विषयवर्णनम्	५.१ पठातिरिक्ता निर्दिष्टसामग्रीः पठित्वा तासां विषयप्रकाशनम् ५.२ श्रुतस्य दृष्टस्य पठितस्य वा वस्तुनो विषयेऽभिव्यञ्जनम् ५.३ अनुभूतिमाधृत्य सामयिकविषये स्वाभिमतप्रकटनम्
६. पाठगतभाषातत्त्वानामनुशीलनम्	६.१ संस्कृतस्य गद्यपद्ययोः सन्धिविच्छेदपुरःसरं पठनम् ६.२ मात्रामनुसृत्य यथाकालं पदगतवर्णानां पठनम् ६.३ निदिष्टानां धातूनां शब्दानाञ्च रूपावल्यास्तत्प्रयोगेण निर्मितवाक्यानाञ्च पठनम्

	६.४ पाठं पठित्वा निर्दिष्टप्रत्ययैर्निष्पन्नानां पदानां सूचीकरणम् ६.५ पाठितपाठाद् निर्दिष्टकारकविभक्त्योरुदाहरणानामन्वेषणम् ६.६ पाठस्य मौनपठनेन निर्दिष्टकालद्योतकानां क्रियापदानां सूचीनिर्माणम् ६.७ पाठ्यांशे प्रयुक्तानामव्ययपदानां पाठानुकूलमर्थनिर्धारणम्
७. पाठगतानामानुषङ्गिकविषयाणा-मध्ययनम्	७.१ स्वागताभिवादन-कुशलवार्तासम्बद्धनिर्धारितसामग्रीः पठित्वा तासामनुशीलनम् ७.२ निर्धारितसामग्रीणां पठनेन व्यावसायिकापणिक-साञ्चारिक-खाद्यवस्तुवाचकशब्दैर्व्यवहरणम् ७.३ सङ्ख्या-समयवाचकनिर्धारितशब्दानां पठनं प्रयोगश्च ७.४ निर्धारितविषयाणामध्ययनेन विशिष्टमहिमयुतानां स्थलानां चरितानाञ्च परिचायनम् ७.५ निर्दिष्टसामग्रीणां पठनेन संस्कृतेः सेवाभावस्य चानुशीलनम्

लेखनम्

शिक्षणोपलब्धयः	**शिक्षणोपलब्धीनां विस्तरः**
१. पदानां वाक्यानाञ्च शुद्धतया लेखनम्	१.१ पदानां वाक्यानाञ्च श्रुतलेखनम् १.२ पदानां वाक्यानाञ्च शुद्धतयानुलेखनम् १.३ अशुद्धिनिराकरणेन पदानां वाक्यानाञ्च लेखनम् १.४ पठितपदानां शुद्धलेखनम्
२. पठितपदानामर्थानुकूलवाक्येषु योजनम्	२.१ पठितपदानां पाठानुकूल्येनार्थापनम् २.२ पठितपदानां पर्यायान्वेषणं प्रयोगश्च २.३ अनेकार्थकपदानां प्रयोगप्रदर्शनम् २.४ ज्ञातार्थपदानां पाठस्थविलोमदानामन्वेषणम् २.५ पठितपदानां योजनेन वाक्यनिर्माणम्
३. अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नोत्तरणम्	३.१ सरलसुबोधवाक्यैर्निमितादनुच्छेदाद् बोधप्रश्नानां निर्माणम् ३.२ निर्दिष्टानुच्छेदान्निर्मितानां प्रश्नानामुत्तरणम् ३.३ निर्दिष्टानुच्छेदस्य सङ्क्षेपीकरणं सारलेखनञ्च ३.४ निर्दिष्टानुच्छेदस्य प्रमुखविषयाणां सूत्राङ्कनम्
४. पठितविषयमाधृत्य प्रश्ननिर्माणमुत्तरप्रदानञ्च	४.१ पठितविषयवस्तुनः प्रश्नोपस्थापनम् ४.२ पठितवाक्यस्थपदानां प्रश्नार्थकपदैः प्रतिष्ठापनम् ४.३ प्रश्नप्रकृतिमभिज्ञाय तदनुसारेणोत्तरप्रदानम् ४.४ पाठसम्बद्धप्रश्नानामुत्तरलेखनम्

५. निर्धारितगद्यपद्यांशयोर्विषयप्रकाशनम्	५.१ पठितगद्यानां सार-सन्देशलेखनम् ५.२ पठितानां पद्यानां गीतानाञ्च भावार्थप्रकाशनम् ५.३ पाठगतानां सुभाषितानां भावविशदीकरणम् ५.४ पाठगतचरितानां चारित्रिकवैशिष्ट्यविश्लेषणम् ५.५ पठितविषयाणां सतर्कं वर्णनम् ५.६ पाठगतानां विशिष्टवाक्यानां सप्रसङ्गं व्याख्यानम्
६. निर्दिष्टविषयेषु सर्जनात्मकलेखनम्	६.१ परिचितविषयाणां लिखितवर्णनम् ६.२ सूत्राण्याधृत्य कथालेखनम् ६.३ पद्यस्य संवादस्य च स्वशब्दैर्गद्ये रूपान्तरणम् ६.४ स्वकीयवैयक्तिकविवरणस्य निर्माणम् ६.५ शुभकामना-कार्यालयीयपत्रयोर्लेखनम् ६.६ अनुभूतविषयमवलम्ब्यानुच्छेदरचना
७. आनुषङ्गिकविषयमनुशील्य मौलिकलेखनम्	७.१ स्वागताभिवादन-कुशलवार्तावसरेषु प्रयोक्तव्यानां वाक्यानां लेखनम् ७.२ व्यावसायिकापणिक-साञ्चारिक-खाद्यवस्तुवाचकशब्दैर्वाक्यरचना ७.३ निर्धारितसङ्ख्या-समयवाचकशब्दानां प्रयोगेण व्यावहारिकवाक्यानां लेखनम् ७.४ निर्दिष्टविषयमाधृत्य महिमयुतानां स्थलानां चरितानाञ्च वर्णनम् ७.५ निर्दिष्टायाः संस्कृतेः सेवाभावस्य महत्त्वबोधकानुच्छेदलेखनम् ७.६ वेदोपनिषत्पुराणमनुस्मृतीनां परिचायनेन अनुशासनस्य भक्तेर्नारीशक्तेश्च महिमप्रकाशनम् ७.७ पाठ्यवस्त्वाधारेण जातेर्भौगोलिकक्षेत्रस्य च वर्णनम्
८. सरलवाक्यानामनुवादः	८.१ पठितसंस्कृतवाक्यानां नेपालिभाषायामनुवादः ८.२ नेपालिभाषयाः सरलवाक्यानां संस्कृतेऽनुवादः ८.३ प्रदत्तस्य पठितानुच्छेदस्य नेपालिभाषायामनुवादः
९. पाठे प्रयुक्तानां भाषातत्त्वानां प्रयोगः	८.१ पठितनियमानाधृत्य सन्धिविधानं सन्धिविच्छेदनञ्च ८.२ निर्दिष्टानां शब्दानां धातूनाञ्च रूपावल्याः प्रयोगः ८.३ पाठप्रयुक्तानामव्ययपदानां वाक्येषु योजनम् ८.४ निर्दिष्टप्रत्ययैर्निष्पन्नानां पाठप्रयुक्तानां पदानां प्रकृतिप्रत्ययविच्छेदनं वाक्येषु प्रयोगश्च ८.५ पाठे प्रयुक्तानां कारकविभक्तीनां यथानिर्देशं प्रयोगः

कक्षा १०

श्रवणं भाषणञ्च

शिक्षणोपलब्धयः	**शिक्षणोपलब्धीनां विस्तरः**
१. वर्णा-पद-वाक्यानुच्छेदानामनूच्चारणम्	१.१ श्रुतानां वर्णानां शुद्धोच्चारणम् १.२ संस्कृतपदानामनूच्चारणम् १.३ अधीतानधीतानां वाक्यानामनुच्छेदानाञ्चानुवाचनम्
२. गद्यपद्यांशानां यथाश्रुति वाचनम्	२.१ गद्यांशस्य सस्वरं वाचनम् २.२ पठितस्य गद्यांशस्य यथाविधि भाषणम् २.३ लयं परिपाल्य पद्यस्यानुवाचनम् २.४ गति-यति-लयनिर्धारणेन पठितपद्यानामुच्चारणम्
३. गीतस्य श्रवणेन यथालयं गायनम्	३.१ गीतं श्रुत्वा लयानुशीलनम् ३.२ निर्दिष्टगीतस्य यथालयं गायनम् ३.३ लयं निश्चित्य गीतस्थपदानां वाचनम् ३.४ श्रुतस्य गीतस्य भावाभिव्यञ्जनम्
४. पठितपदानां सार्थं वाक्येषु प्रयोगः	४.१ पदानां पाठानुकूलमर्थप्रकटनम् ४.२ अर्थं श्रुत्वा पाठस्थशब्दानां कथनम् ४.३ पदार्थाननुशील्य वाक्यार्थप्रकाशनम् ४.४ पठितपदानामर्थानुशीलनेन वाक्येषु योजनम्
५. पठितविषयमाधृत्य प्रश्नोत्तरणम्	५.१ पठितविषयात् प्रश्ननिर्माणम् ५.२ पठितविषयेषु जिज्ञासोद्भावनम् ५.३ अधीतविषयाधृतप्रश्नानामुत्तरणम्
६. श्रुतस्य पठितस्य वा विषयस्य सार-भाव-संरचना-क्रमाणां पाठस्थचरितानां परिचायनञ्च	६.१ पठितस्य श्रुतस्य वा विषयवस्तुनः सारांशभावार्थप्रकाशनम् ६.२ पठितविषयवस्तुनो विधागतसंरचनाया अभिव्यञ्जनम् ६.३ अधीतविषयवस्तूनां यथाक्रमं प्रस्तुतिः ६.४ पाठस्थचरितानां वैशिष्ट्यप्रकाशनम्
७. परिचितविषयेषु स्वाभिमतप्रकटनम्	७.१ श्रुतस्य दृष्टस्य पठितस्य वा विषयवस्तुनः परिचायनम् ७.२ अनुभूतविषयस्य विश्लेषणम् ७.३ परिचितसामाजिकसमस्यायाः समाधानोपायप्रदर्शनम्
८. पाठगतानां भाषातत्त्वानां परिचायनम्	८.१ पाठानुप्रयुक्तसन्धीनां नामाङ्कनम्

	८.२ निर्दिष्टानां शब्दानां धातूनाञ्च रूपावलिकथनम् ८.३ पाठप्रयुक्तानामव्ययपदानां सान्दर्भिकार्थप्रकाशनम् ८.४ निर्दिष्टप्रत्ययैर्निष्पन्नानां पाठप्रयुक्तानां पदानां प्रकृतिप्रत्ययनिर्धारणम् ८.५ पाठस्थवाक्येषु प्रयुक्तानां पदानां कारकविभक्तिनिर्देशनम् ८.६ पाठप्रयुक्तपदानां लिङ्ग-वचननिदर्शनम्

पठनम्

शिक्षणोपलब्धयः	**शिक्षणोपलब्धीनां विस्तरः**
१. लयमनुसृत्य पद्यस्य गीतस्य च वाचनम्	१.१ गति-यति-लयनिर्धारणेन पद्यस्य पठनम् १.२ पद्यं पठित्वा यतिनिर्धारणम् १.३ लयबोधपुरःसरं गीतस्य गायनम् १.४ पठितस्य गीतस्य भावप्रकाशनम्
२. विषयावगमेन निर्धारितगद्यांशस्य पठनम्	२.१ गद्यांशस्य द्रुतपठनम् २.२ गद्यांशस्य मौनपठनं विधाय तद्गतविषयप्रकाशनम् २.३ अधीतस्य गद्यांशस्य सारसन्देशकथनम् २.४ सन्धियुतपदानि परिचित्य निर्धारितगद्यांशस्य पठनम् २.५ लेख्यचिह्नानां पालनेन गद्यांशस्य सस्वरं साभिनयञ्च वाचनम् २.६ पाठ्यांशपठनेन प्रमुखविषयाणां सङ्क्षेपेण प्रस्तुतिः २.७ पाठ्यवस्तुनोऽज्ञातार्थानां पदानां सङ्कलनम्
३. निर्धारितसंवादाध्ययनेन विषयप्रकाशनम्	३.१ संवादं पठित्वा प्रमुखविषयाणां सूत्ररूपेण निगदनम् ३.२ परिवेशं प्रकल्प्य संवादस्य साभिनयं पठनम् ३.३. निर्धारितसंवादमधीत्य सन्देशप्रकाशनम्
४. निर्दिष्टविषयवस्त्वाश्रित्य प्रश्नोत्तरणम्	४.१ पाठस्य विषयमाधृत्य प्रश्ननिर्माणम् ४.२ पठितपाठस्थविषयवस्तुनः प्रकटनम् ४.३ अधीतविषयवस्तुन उद्धृतप्रश्नानामुत्तरणम् ४.४ पाठं पठित्वा सारवाक्यानां भावविस्तरणम्
५. पाठेतरसामग्रीणां पठनेन विषयवस्तूनां प्रकाशनम्	५.१ पाठेतरा निर्दिष्टसामग्रीरधीत्य तद्गतविषयवर्णनम् ५.२ श्रुतस्य दृष्टस्य पठितस्य वा वस्तुनो विषयाभिव्यञ्जनम् ५.३ अनुभूतेषु सामयिकविषयेषु स्वाभिमतप्रकटनम्
६. पाठगतभाषातत्त्वानामनुशीलनम्	६.१ माहेश्वरसूत्राणां यथाक्रमं पठनम् ६.२ प्रत्याहारनिर्मितिप्रक्रियायाः पठनेन अणादिप्रत्याहारेषु

	समागतानां वर्णानां निगदनम् ६.३ वर्णोच्चारणस्थानानां पठनेन वर्णानामुच्चारणस्थाननिर्धारणम् ६.४ संस्कृतभाषाया गद्यपद्ययोः सन्धिविच्छेदपुरःसरं पठनम् ६.५ निर्धारितानां धातूनां शब्दानाञ्च रूपावल्यास्तत्प्रयोगेण निर्मितवाक्यानाञ्च पठनम् ६.६ निर्दिष्टधातूनां रूपावल्याः पठनेन कालनिर्धारणम् ६.७ पाठं पठित्वा निर्दिष्टप्रत्ययैर्निष्पन्नानां पदानां सङ्कलनम् ६.८ पाठितपाठाद् निर्दिष्टकारकविभक्त्योरुदाहरणानामन्वेषणम् ६.९ पाठस्य मौनपठनेन उपसर्गसहितानां समस्तानाञ्च पदानां सूचीकरणम् ६.१० पाठितानामव्ययपदानां पाठानुकूलमर्थनिर्धारणम् ६.११ पाठप्रयुक्तानां सुबन्तपदानां लिङ्ग-वचन-विभक्तिज्ञानपूर्वकं पठनम्
७. पाठसम्बद्धानुषङ्गिकविषयाणां पठनम्	७.१ निर्धारितविषयाध्ययनेन पूज्यदेवानां पूजोपचाराणाञ्च परिचायनम् ७.२ निर्धारितसामग्रीरधीत्य निर्दिष्टजाति-संस्कृति-संस्कार-पर्व-परम्पराणां सपरिचयं वैशिष्ट्यकथनम् ७.३ निर्धारितानां सङ्ख्यावाचकानां प्राविधिकानाञ्च शब्दानां पठनेन प्रयोगः ७.४ पाठ्यवस्तु पठित्वा वैदिकलौकिकसंस्कृतस्य दर्शनानाञ्च परिचायनेन नीतेर्गीतायाश्च निर्दिष्टपक्षाणामनुशीलनम् ७.५ निर्दिष्टसामग्रीणां पठनेन आत्मगौरवभावप्रकटनम् ७.६ सपरिचयं निर्दिष्टस्य शिलापत्रस्य ताम्रपत्रस्य च पठनम् ७.७ पठितविषयाणामनुशीलनेन संवेगव्यवास्थपनोपायानां कथनम् ७.८ निर्दिष्टविषयं पठित्वा नैपालकप्रकृतिजलवायूनां परिचायनम् ७.९ निर्धारितविषयमधीत्य वैज्ञानिकाविष्काराणां महत्त्वाख्यापनम्

लेखनम्

शिक्षणोपलब्धयः	**शिक्षणोपलब्धीनां विस्तरः**
१. पद-वाक्यानुच्छेदानां शुद्धलेखनम्	१.१ पदानां वाक्यानाञ्च श्रुतलेखनम् १.२ पद-वाक्यानुच्छेदानामनुलेखनम् १.३ अशुद्धिनिराकरणपुरःसरं पद-वाक्यानुच्छेदानां पुनर्लेखनम् १.४ पठितपदवाक्ययोः शुद्धलेखनम्
२. अर्थानुशीलनेन पठितपदानां वाक्येषु योजनम्	२.१ सन्दर्भं विचार्य पठितपदानामर्थापनम्

	२.२ वाक्यानुच्छेदस्थानां निर्दिष्टपदानां पर्यायपदैः प्रतिष्ठापनम् २.३ पठितानामनेकार्थकपदानां यथासन्दर्भं प्रयोगकौशलप्रदर्शनम् २.४ विपर्ययपदैर्निर्दिष्टपदानि प्रतिष्ठाप्य विलोमार्थे वाक्यस्य परिवर्तनम् २.५ पठितपदानां योजनेन मौलिकवाक्यनिर्माणम्
३. अनुच्छेदस्य पठनेन प्रश्नोत्तरणम्	३.१ सरलवाक्यै रचितादनुच्छेदाद् बोधप्रश्नानां निर्माणम् ३.२ निर्दिष्टानुच्छेदसम्बद्धप्रश्नानामुत्तरणम् ३.३ निर्दिष्टानुच्छेदस्य सारलेखनम् ३.४ प्रमुखविषयान् सूत्रीकृत्य निर्दिष्टानुच्छेदस्य सङ्क्षेपीकरणम्
४. पठितविषयमाधृत्य प्रश्नोत्तरणम्	४.१ पठितविषयेषु प्रश्नोपस्थापनम् ४.२ प्रश्नार्थकपदैर्वाक्यस्थपदानां प्रतिष्ठापनेन प्रश्नार्थे वाक्यपरिवर्तनम् ४.३ प्रश्नप्रकृतिबोधपूर्वकमुत्तरलेखनम् ४.४ पाठसम्बद्धानां प्रश्नानामुत्तरप्रदानम्
५. पाठ्यवस्तुनो विषयप्रकाशनम्	५.१ पठितगद्यगतविषयाणां सार-सन्देशलेखनम् ५.२ पठितस्य पद्यस्य गीतस्य च भावार्थलेखनम् ५.३ पाठस्थसुभाषितानां भावप्रकाशनम् ५.४ पाठगतचरितानां चारित्र्यविश्लेषणम् ५.५ सतर्कं पठितविषयाणामुपस्थापनम् ५.६ सन्दर्भप्रसङ्गयोर्निदर्शनेन पाठगतविशिष्टवाक्यानां व्याख्यानम्
६. निर्दिष्टविषयमनुसृत्य सर्जनात्मकलेखनम्	६.१ अनुभूतविषयाणां मौलिकवर्णनम् ६.२ सूत्राधारेण कथाया लघुप्रबन्धस्य च लेखनम् ६.३ पद्ये निबद्धविषयस्य गद्यमाध्यमेन विस्तरणम् ६.४ संवादकथयोः प्रत्यक्षकथनानामप्रत्यक्षकथनशैल्या लेखनम् ६.५ वर्धापनज्ञापकस्य वैयक्तिकस्य च निदर्शनपत्रस्य लेखनम् ६.६ समयनिदर्शनेन एकस्मिन् दिवसे सम्पादितानां स्वकीयकार्याणां पूर्णवाक्यैर्विवरणलेखनम् ६.७ प्रदत्तविवरणाधारेण जीवनवृत्तलेखनम् ६.८ परिचितविषयमवलम्ब्य अनुच्छेदरचना
७. पाठगतानुषङ्गिकविषयमनुशील्य	७.१ पूज्यदेवानां परिचायनेन पूजोपचारक्रमनिदर्शनम्

मौलिकलेखनम्	७.२ निर्दिष्टजाति-संस्कृति-संस्कार-पर्व-परम्पराणां वैशिष्ट्यप्रकाशनम् ७.३ निर्धारितानां सङ्ख्यावाचकानां प्राविधिकानाञ्च शब्दानां वाक्येषु प्रयोगः ७.४ वैदिकलौकिकसंस्कृतस्य दर्शनानाञ्च परिचायनम् ७.५ सपरिचयं नीतेर्गीतायाश्च निर्दिष्टविषयाणां प्रेरकत्वसाधनम् ७.५ निर्दिष्टविषयाणामनुशीलनेनात्मगौरवस्य राष्ट्रभक्तेश्च भावप्रकाशनम् ७.६ पठितशिलापत्र-ताम्रपत्रत ऐतिह्यतथ्यानां सङ्कलनम् ७.७ पाठाधारेण मनसो बन्धनमोक्षयोः कारणानि निर्दिश्य संवेगव्यवास्थपनोपायनिदर्शनम् ७.८ नैपालकप्रकृतिजलवायूनां परिचयोपस्थापनम् ७.९ पाठ्यवस्त्वाधृत्य वैज्ञानिकाविष्काराणां सपरिचयं महत्त्वविवेचनम् ७.१० निर्दिष्टविषयसम्बद्धायै प्रेरकवार्तायै संवादवाक्यलेखनम्
८. सरलवाक्यानामनुवादः	८.१ पठितसंस्कृतवाक्यानां नेपालिभाषायामनुवादः ८.२ नेपालिभाषयाः सरलवाक्यानां संस्कृतेऽनुवादः ८.३ प्रदत्तयोः पठितगद्यांशपद्यांशयोर्नेपालिभाषायामनुवादः
९. पाठे प्रयुक्तानां भाषातत्त्वानां प्रयोगः	९.१ माहेश्वरसूत्राणां यथाक्रमं लेखनम् ९.२ अणादिप्रत्याहारेषु समागतानां वर्णानां क्रममनतिक्रम्य लेखनम् ९.३ वर्णानामुच्चारणस्थानलेखनम् ९.४ पठितसन्धिनियमाननुशील्य संस्कृतभाषया निबद्धेषु गद्यपद्येषु सन्धिविधानं सन्धिच्छेदनञ्च ९.५ निर्धारितानां धातूनां शब्दानाञ्च रूपावल्या वाक्येषु प्रयोगः ९.६ निर्दिष्टधातूनां रूपावल्या अनुशीलनेन निर्दिष्टकालस्य वाक्यरचना ९.७ निर्दिष्टप्रत्ययैर्निष्पन्नानां पाठगतपदानां प्रकृतिप्रत्यययोर्विच्छेदनम् ९.८ पाठाधृतकारकनियमाननुशील्य निर्देशानुसारेण वाक्येषु समुचितविभक्तीनां प्रयोगः ९.९ पाठप्रयुक्तानां सोपसर्गपदानामुपसर्गनिदर्शनम् ९.१० पाठे प्रयुक्तेषु समस्तपदेष्वन्तर्भूतानां पदानां निश्चयनम् ९.११ पठितानामव्ययपदानां प्रयोगेण वाक्यनिर्माणम्

	९.१२ पाठप्रयुक्तानां सुबन्तपदानां लिङ्ग-वचन-विभक्तिनिर्देशः

४. विषयक्षेत्रं क्रमश्च

कक्षा ९

क्र. सं	विधा	विषयक्षेत्रम्	आनुषङ्गिक-विषयविस्तारः	योग्यताविस्तारः	अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	शिक्षण घण्टा	पूर्णाङ्काः
१	गानम्	सांस्कृतिकम्	स्वागतसंस्कृतिः	लयबोधः, अतिथिस्वागतम्, वर्णव्यायामः	वर्णः, ह्रस्वदीर्घवर्णपरिचयः, वर्णसंयोजनेन शब्दनिर्माणम्	६	५
२	संवादः	व्यावहारिकः	परिचयप्रदानम्	व्यावसायिक-शब्दज्ञानम्	अकारान्तपुँल्लिङ्गस्य, आकारान्तस्त्रीलिङ्गस्य, अकारान्तनपुंसकलिङ्गस्य च कर्तृकर्मणोः प्रयोगः, वर्तमानकालिक-क्रियापदानां परिचयः प्रयोगश्च (तत्-किम्शब्दयोरभ्यासः), प्रश्नबोधकाव्ययानि	१०	८
३	सूक्तिः	चारित्रिकी	अनुशासनशिक्षा, वेदोपनिषदोः परिचयः	मान्याभिवादनम्, कुशलविषयिणी वार्ता	क्त्वा-ल्यप्-तुमुन्प्रत्ययाः, करणकारकं, दीर्घसन्धिः	६	५
४.	कथा	पौराणिकी	पुराणपरिचयः, भक्तिमहिमा	यात्रावर्णनम्, खाद्यशब्दज्ञानम्, आपणिकव्यवहारः, एकतो विंशतिपर्यन्तं सङ्ख्याप्रयोगः, सङ्ख्यापरिमाणबोधकप्रश्नः	भूतकालिकक्रियापदानि, सम्प्रदानकारकम्, गुणवृद्धिसन्धिः	१२	१०
५	प्रबन्धः	सांस्कृतिकः	संस्कृतेर्महत्त्वम्	समयज्ञानम्, शब्दसाहाय्येन	यण्-श्चुत्व- जश्त्व-चर्त्व-	१२	१०

		(तराईक्षेत्रसम्बद्धः)		अनुच्छेदपूरणम्, मगरसंस्कृतिः	ष्टुत्वसन्धिः, अपादानकारकम्, तसिल्प्रत्ययः, भविष्यत्कालप्रयोगः		
६	कविता	नैतिकी	मनुस्मृतेश्चाणक्यनीतेश्च परिचयः, नारीशक्तेर्महिमा	समस्याबोधः, सेवाभावविकासः (अवस्थाप्रदानम्)	षष्ठीविभक्तिप्रयोगः	६	५
७	पत्रम्	कार्यालयीयम्	निवेदनलेखनम्	पर्वोत्सवानां शुभकामनापत्रलेखनम्, प्रशंसा-कृतज्ञता-क्षमासूचकानां शब्दानां ज्ञानम्	पूर्वसवर्णपरसवर्णसन्धिः, अधिकरणकारकम्, युष्मदस्मच्छब्दाभ्यासः	९	७
८.	संवादः	सांस्कृतिकः	नेपालस्य पश्चिमक्षेत्रे प्रचलिता संस्कृतिः	सांस्कृतिकविशेषताभिर्युक्तस्थलानां ज्ञानम्, संस्कृतिविकृत्योर्भेदः	विध्यर्थप्रयोगः (लोट्), उत्वपूर्वरूपसन्धिः, विसर्गलोपनियमः	१२	८
९.	प्रबन्धः	भौगोलिकः	नेपालस्य पूर्वक्षेत्रस्य परिचयः	विविधानां जातिभूगोलसम्बद्धानां शब्दानां साहाय्येन चित्रवर्णनम्, नेपालस्य पौराणिकस्थलस्य परिचयः	उपपदविभक्तिप्रयोगः, रुत्वसत्वसन्धिः	९	७
१०	कथा	वैज्ञानिकी	वैदिकविज्ञानम्	साञ्चारिकशब्दज्ञानम्, घटनाक्रमसंयोजनेन कथारचना	अव्ययानि, क्तवतुप्रत्ययः	७	५
११.	जीवनवृत्तम्	राष्ट्रस्यैकीकरणे योगदानकर्तृकनारीविषयकम्	राष्ट्रपरिचयः, नेपालनामकरणम्	एकताया महत्त्वम्, नेपालदेशीयर्षीणां जन्मस्थानपरिचयः,	क्तप्रत्ययः	७	५

				प्रश्नार्थकवाक्यनिर्माणम्			
सैद्धान्तिकाभ्यासः						९६	७५
प्रयोगाभ्यासः						३२	२५
योगः						१२८	१००

कक्षा १०

क्र. सं	विधा	विषयक्षेत्रम्	आनुषङ्गिक-विषयविस्तारः	योग्यताविस्तारः	अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	शिक्षण घण्टा	पूर्णाङ्काः
१	कविता	वन्दनात्मिका	शक्तिमहिमा	लयबोधः, पाञ्चायनदेवतानां नवग्रहाणाञ्च परिचयः	प्रत्याहारः, अच्सन्धिः	६	५
२	दैनिकी	होलिकोत्सवदिवसीया	जन्मोत्सवसंस्कारः	अष्टचिरञ्जीविनां षोडशोपचाराणाञ्च परिचयः	वर्णोच्चारणस्थानानि, वर्तमान-भविष्यत्कालिक-क्रियापदानि, ल्युट्प्रत्ययप्रयोगः	६	५
३	प्रबन्धः	सामाजिकः	हिमालयीयसमाजः	बौद्धसंस्कृतिः, परम्परा, हिमालयक्षेत्रस्थजातयः	भूतकालिकक्रियापदानि तव्यत्प्रत्ययप्रयोगः, हल्सन्धिः	१०	८
४	कथा	नैतिकी	सदाचारः	नीतिग्रन्थपरिचयः, अनुच्छेदरचना	कारकप्रयोगः, सर्वनामशब्दरूपावलिः	१२	१०
५	कविता	आध्यात्मिकी	आत्मज्ञानम्	गीतापरिचयः, आस्तिकनास्तिकदर्शनपरिचयः	विध्यर्थप्रयोगः (लोट्लकारः), अनीयर्प्रत्ययप्रयोगः, विसर्गसन्धिः	६	५
६	संवादः	इतिहासविषयकः	नेपालिनो वीरता	वैदिकलौकिकसंस्कृतस्य परिचयः, शिलापत्रस्य ताम्रपत्रस्य च प्रयोगः	आत्मनेपदिनां धातूनां वर्तमानकालेऽभ्यासः, इकारान्तपुँल्लिङ्गशब्दप्रयोगः	१२	१०
७	पत्रम्	वैयक्तिकम्	अनौपचारिकपत्रम्	वर्धापनपत्ररचना,	उपसर्गप्रयोगः,	९	७

				महापुरुषलिखितपत्रम्	ईकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दप्रयोगः		
८	कथा	दार्शनिकी	मनसो बन्धनमोक्षयोः कारणान्युपायाश्च	संवेगव्यवस्थापनम्, मनसो भावाभिव्यक्तिः	परस्मैपदिनां धातूनां विधिलिङ्प्रयोगः, उकारान्तपुँल्लिङ्गशब्दप्रयोगः	९	७
९	प्रबन्धः	सांस्कृतिकः	किरातपर्वपरिचयः	किरातसंस्कृतिपरम्परे, किरातार्जुनीयमहाकाव्यपरिचयः	ऊकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दप्रयोगः	१२	८
१० .	जीवनवृत्तम्	पौरस्त्यवैज्ञानिक सम्बद्धम्	वैज्ञानिकाविष्कारः, प्रेरकवार्तालापः	गद्यांशाधृतशीर्षकनिर्धारणम्, प्राविधिकशब्दज्ञानम्	अनुस्वारसन्धिः, क्तिन्प्रत्ययप्रयोगः	७	५
११.	गानम्	प्राकृतिकम्	लयभेदाः	नैपालकप्रकृतिः, जलवायुपरिचयः	इकारान्तनपुंसकलिङ्गशब्दप्रयोगः, समासपरिचयः	७	५
सैद्धान्तिकाभ्यासः						९६	७५
प्रयोगाभ्यासः						३२	२५
योगः						१२८	१००

५. प्रयोगात्मककार्यं परियोजनाकार्यञ्च

कक्षा ९		कक्षा १०	
विषयक्षेत्राणि	**शिक्षणघण्टा**	**विषयक्षेत्राणि**	**शिक्षणघण्टा**
पत्रपत्रिकाभ्योऽन्यलिखितसामग्रीभ्यो वा शब्दात्मकं गद्यांशं पद्यांशं वा निर्दिश्य गति-यति-लयानुकूल्येन भावानुकूल्येन च सस्वरवाचने प्रवर्तनम्	८	किञ्चिद्विषयवस्तु, चित्रं परिवेशादिकं निर्दिश्य मौखिकवर्णनम् ।	८
वैतन्तुक-दूरभाष-चलभाष-दूरदर्शन-सूक्ष्मसंस्मृतिशलाकादीनां वैद्युतोपकरणानामन्तःसञ्जाल-सामाजिकसञ्जालादीनाञ्च माध्यमेन संवाद-समाचार-साहित्यिकाभिव्यक्तिः श्रुतलेखनञ्च	८	सामयिकविषयवस्तुसम्बद्ध-परियोजनाकार्यस्य प्रतिवेदनमन्तर्वार्ता च	८
सन्देशमूलकगद्यांशं पद्यांशं वा श्रावयित्वा अनुमान-पूर्वानुमान-प्रश्नोत्तर-शब्दार्थबोध-भावबोध-सन्दर्भबोध-कथाकथन-घटनावर्णन-मुख्यसूत्रीकरणसम्बद्धान् प्रश्नान् पृष्ट्वा उत्तरकथनं लेखनञ्च	८	सन्देशमूलकगद्यांशं पद्यांश वा श्रावयित्वा अनुमान-पूर्वानुमान-प्रश्नोत्तर-शब्दार्थबोध-भावबोध-सन्दर्भबोध-कथाकथन-घटनावर्णन-मुख्यसूत्रीकरणसम्बद्धान् प्रश्नान् पृष्ट्वा उत्तरकथनं लेखनञ्च	८
विषयवस्तूनामाधारेण अनुमान-पूर्वानुमान-प्रश्नोत्तर-शब्दार्थबोध-भावबोध-सन्दर्भबोध-कथाकथन-घटनावर्णन-मुख्यसूत्रीकरणसम्बद्धान् प्रश्नान् पृष्ट्वा उत्तरकथनं लेखनञ्च	८	विषयवस्तूनामाधारेण अनुमान-पूर्वानुमान-प्रश्नोत्तर-शब्दार्थबोध-भावबोध-सन्दर्भबोध-कथाकथन-घटनावर्णन-मुख्यसूत्रीकरणसम्बद्धान् प्रश्नान् पृष्ट्वा उत्तरकथनं लेखनञ्च	८
योगः	३२	योगः	३२

६. शिक्षणसञ्चालनप्रक्रिया

शिक्षकैः छात्राणां भाषिकक्षमतायाः प्रवर्धनाय शिक्षणसामग्र्याधारिताः तत्सम्बद्धास्तदतिरिक्ताश्च कार्यक्रमाः संयोजनीयाः । यतो हि छात्राणां वैयक्तिकक्षमताभिवर्धनाय भाषिकशिल्पविकासपरः कार्यकलापोऽपेक्षितो भवति । छात्रेभ्यो नवीनज्ञानाभिमुखस्य शिक्षणस्य अवसरप्रदानेन शिक्षकैः पृष्ठपोषणञ्च कार्यम् । शब्दभाण्डागारस्य ज्ञानस्याभिवृद्धये अधिकाधिकसन्दर्भसामग्रीणाम् अध्ययनाय छात्राः प्रेरणीयाः । तदर्थं छात्रकेन्द्रितो शिक्षणविधिश्च अपेक्षितः ।

पाठशिक्षणक्रमे पाठयिष्यमाणेन पाठेन सम्बद्धानां विषयवस्तूनां सामान्यतः सङ्केतं कृत्वा तद्विषयेऽनुभवपूर्वज्ञानादिप्रस्तुतये छात्राः प्रेरणीयाः । तत्र कक्षायां पाठसम्बद्धानां कथासन्दर्भगतानां वा विषयाणां श्रावणेन छात्रमनःसु पाठविषयिणी जिज्ञासा समुत्पादनीया । अनुभवश्रावण-प्रश्नोत्तर-विमर्शादिमाध्यमेन छात्रेषु रुचिं समुत्पाद्यैव पाठारम्भः करणीयः ।

यथा शिक्षणं प्रभावकारि स्यात्तथा कक्षा व्यवस्थापनीया । कक्षायां शिक्षणसामग्रीणां व्यवस्थापनेन कक्षायाः सज्जता सम्पादनीया । पाठ्यवस्तुभिः सम्बद्धानां सामग्रीणां भित्तौ श्लेषणम्, वस्तुधान्यां स्थापनम्, सूचनपट्टादिषु योजनञ्च कर्तव्यम् । गणितीयतथ्यानाम्, प्रयोगात्मकविषयाणां सामग्रीणाम्, भाषाविषयाणां शब्दादिसूचीनाञ्च व्यवस्थापनेन कक्षा सज्जीकरणीया । एतेन कक्षाव्यवस्थापनेन कक्षाया अवस्थितिः शिक्षणानुकूला भवति ।

कक्षाशिक्षणे शिक्षक एकाकिभाषणात्मकं विधिं नावलम्बयेत् । तत्र सामूहिककार्यकलापमाध्यमेन छात्राणां शिक्षणं प्रभावकारि भवति । शिक्षकः केवलं स्वाभ्यस्तविषयाणां प्रकाशको न भूत्वा छात्राणामन्तर्निहितज्ञानस्य च समुद्बोधको भवेत् । छात्रपक्षत एव पाठ्यवस्तुपरिचर्यायै पर्याप्तावसरस्य कक्षापर्यावरणं निर्मेयम् । एतेन शिक्षणस्य सहजीकरणं भवति ।

शिक्षणसामग्रीणां प्रयोगः शिक्षणकाले वैविध्येन भवति । तत्र सम्मार्जनी-श्वेतफलक-वर्णलेखन्यादीनां दैनिकरूपेण प्रयोगार्हवस्तूनां प्रयोगमन्तरापि अन्याश्च विषयसम्बद्धाः पाठसन्दर्भगताः सामग्र्यश्च भवन्ति । तेषां यथाशक्यमाधिक्येन प्रयोगः छात्रेभ्यो विषयबोधार्थं सम्यक् उपकारी सेत्स्यति ।

छात्राणां ग्रहणक्षमतायाः स्तरस्य चाधारेण शिक्षणविधेरुपयोगः शिक्षकैः करणीयः । छात्रेषु अपेक्षितं कौशलम्, ज्ञानम्, पाठ्यक्रमोचितं कार्यान्वयनं कर्तुञ्च शिक्षकाः शिक्षणसहजीकरणस्य अग्रे निर्दिष्टाः प्रक्रिया आलम्बितुं शक्नुवन्ति ।

(क) प्रयोगविधिः

सम्प्रेषणात्मकविधिना भाषायाः अभ्यासोऽपि शिक्षणसहजीकरणस्यैव एका प्रक्रिया अस्ति । एतदर्थं विविधेषु सन्दर्भेषु प्रयोज्यानां संवादादीनामभ्यासोऽपेक्ष्यते । विविधं परिवेशम्, सन्दर्भञ्च उद्भाव्य तदनुकूलो भाषिककार्यकलापः समायोजनीयो भवति । एतादृशे भाषिककार्यकलापे शिक्षकस्य सहावस्थित्या सह साहाय्यञ्च छात्रेभ्योऽपेक्षितं भवति । सन्दर्भेऽस्मिन् शिक्षकेण छात्रेभ्यः प्रयोज्यानां परिस्थित्यनुसारेण नैकनवीनशब्दानां बोधार्थमवसरः प्रदेयः ।

तथैव शिक्षकाः छात्राणां भाषिकशिल्पविकासाय पाठान्तर्गतानां तदतिरिक्तनाञ्च भाषाप्रयोगोदाहरणानामभ्यासं कक्षायां कारयेयुः । व्याकरणनियमावलम्बिनं भाषाप्रयोगमाधृत्य प्रस्तुतिः, सामूहिकाभ्यासः, आकृतिनिर्माणम्, लेखनाभ्यासः,

अनुच्छेदादिरचना, पाठ्यवाचनञ्चेत्यादीनां विधीनां प्रयोगेण छात्राणां भाषाप्रयोगक्षमता वृद्धिं यास्यति ।

(ख) प्रदर्शनविधिः

छात्राणां भाषिकस्तराभिवृद्धये प्रदर्शनात्मको विधिरत्यन्तं प्रभावकारि भवति । तत्र छात्रान् चित्राणि यथासम्भवं श्रव्यदृश्यसामग्रीश्च प्रदर्श्य शिक्षणं कर्तव्यम् । सामग्रीणां प्रदर्शनानन्तरं प्रदर्शितसामग्रीमाधृत्य वार्तालापेन ज्ञानं सुदृढं सम्पद्यते । सामग्रीणां प्रदर्शनानन्तरं प्रश्नोत्तरकार्यकलापश्च अपेक्षितो भवति ।

(ग) प्रश्नोत्तरविधिः

विषयवस्तुबोधार्थं छात्राणां मध्ये प्रश्नोत्तरात्मकः कार्यकलापः सञ्चालनीयः । तत्र केचन पाठ्यविषयमाधृत्य प्रश्नान् उपस्थापयन्ति, केचन छात्राश्च उत्तरं यच्छन्ति । एतादृशे कार्यकलापे श्रवणभाषणशिल्पयोरुपयोगो भवति । कार्यकलापेऽस्मिन् पाठगतान् सन्दर्भान्, कथांशान्, पद्यांशान्, विषयवस्तु च उद्भाव्य प्रश्नोत्तरक्रिया प्रचाल्यते । एतेन पाठ्यवस्तुनः शिक्षणे सहजीकरणं भवति ।

(घ) अभिनयविधिः

भाषिकक्षमतावर्धनाय पाठगतानां संवादानां पात्रत्वं छात्रेषु परिकल्प्य अभिनयं कारयितुं शक्यते । संवादाभिनयेन छात्राणां परस्परं स्वतन्त्रतया संवादेन वा शिक्षणं सहजं करणीयम् । नाटकीयशैल्या संवादविधानेन छात्राः साभिनयं संलपितुं प्रभवन्ति । छात्राणां सामूहिकप्रस्तुत्यनन्तरं शिक्षकात् प्राप्ता मूल्याङ्कनप्रतिक्रिया च छात्राणां भाषाप्रयोगात्मकं कौशलं परिपोषयति ।

(ङ) विमर्शविधिः

पाठ्यवस्तु आधृत्य कक्षायां छात्रशिक्षकाणां मध्ये सामूहिको विमर्शो व्यवस्थापनीयः । भाषिककार्यकलापे स्वपठनम्, युगलपठनम्, समूहपठनञ्च कारयित्वा उच्चारणाद्यभ्यासविषये च सामूहिकरूपेण विमर्शनीयम् । सन्दर्भेऽस्मिन् छात्रशिक्षकाणां मिथः संवादः, कथावाचनम्, घटनावर्णनम्, कथासन्देशकथनम्, दैनिकीवर्णनमित्यादिः कार्यकलापः भवितुं शक्नोति ।

७. मूल्याङ्कनप्रक्रिया

विद्यार्थिनां शिक्षणोपलब्धिं सुनिश्चेतुं निर्माणात्मकं निर्णयात्मकञ्चोभयप्रकारकमेव मूल्याङ्कनं विधातव्यं भवति । विद्यार्थिनां शिक्षणोपलब्धे, सुधाराय कक्षाशिक्षणस्यैव क्रमे कक्षाकार्य-परियोजनाकार्य-प्रस्तुतीकरणोपलब्धिपरीक्षासदृशान् क्रियाकलपान् कारयित्वा

सैद्धान्तिकज्ञानशिल्पयो-रवाप्तिरावश्यकी । एतत्कार्यस्य प्रभावकारिरूपेण क्रियान्वयनाय, विद्यार्थिनां शिक्षणस्तरस्य सुधाराय च सहजीकरणक्रियाकलापस्य अभिन्नाङ्गस्य रूपेण निर्माणात्मकमूल्याङ्कनमुपयोक्तव्यम् । निर्माणात्मकमूल्याङ्कनस्य शिक्षणोपलब्धेर्निश्चितभारो निर्णयात्मकमूल्याङ्कनेऽपि संयोज्यते ।

पाठ्यक्रमेण निर्धारितस्योद्देश्यस्यानुरूपं विद्यार्थिनो ज्ञान-शिल्पाभिवृत्तीः प्राप्नुवन्नवेति विषयस्यान्वेषकं महत्त्वपूर्णं संयन्त्रं मूल्याङ्कनं भवति । विद्यार्थिनां मूल्याङ्कनं शिक्षणोपलब्धीर्ध्यात्वा सक्षमतां शिक्षणोपलब्धीनाञ्चानुरूपं शिक्षणस्य सर्वान् स्तरान् समाविश्य विधातव्यम् । आन्तरिकबाह्यमूल्याङ्कनयोर्माध्यमेन एतस्य विषयस्य मूल्याङ्कनं विधीयते । मूल्याङ्कनस्य समग्रभारतः पञ्चविंशतिप्रतिशतमान्तरिकं पञ्चसप्ततिप्रतिशतं बाह्यञ्च मूल्याङ्कनं विधीयेते । एवमेव बाह्यमूल्याङ्कनस्यान्तर्गतं लिखितपरीक्षा सञ्चाल्यते । विद्यार्थीमूल्याङ्कनस्यान्तर्गतं निर्माणात्मकं निर्णयात्मकञ्च मूल्याङ्कनं पद्धतिद्वयेनैव क्रियते । अस्य विषयस्य पाठ्यक्रमे समाविष्टानां स्तरगतसक्षमतानाम्, कक्षागतशिक्षणेपलब्धीनाम्, तासां विषयवस्तूनाम्, तैस्सह सम्बद्धस्य शिल्पस्य, शिक्षण सहभागितायाः शिक्षणसक्रियतायाश्चाधारेषु विद्यार्थिनां शिक्षणस्य मूल्याङ्कनं विधातव्यम् ।

अस्य स्तरस्य विद्यार्थिनां मूल्याङ्कनमक्षराङ्कनपद्धत्या विधीयते । मूल्याङ्कने निर्माणात्मिका निर्णयात्मिका च प्रक्रिया अवलम्ब्यते । छात्राणां स्तरगतसामर्थ्योपलब्धये विधातव्यैरध्ययनभ्रमण-घटनावलोकन-सर्जनकार्य-वैयक्तिकसामूहिकविमर्शन-लिखितपरीक्षा-प्रत्युत्पन्नमतिप्रदर्शन-प्रश्नोत्तरण-कक्षाकार्यपरीक्षण-भाषिकव्यवहारप्रभृति-कार्यै-र्निर्माणात्मकं मूल्याङ्कनं विधीयते येन अविच्छिन्नं मूल्याङ्कनं सम्पद्यते । स्तरगतसामर्थ्योपलब्धये कक्षागतसामर्थ्योपलब्धये च शैक्षिकसत्रस्यान्तेऽन्तिमपरीक्षाया माध्यमेन निर्णयात्मकमूल्याङ्कनं सम्पाद्यते । विद्यार्थिषु पाठ्यवस्तुबोधादर्शचरित्रनिर्माण-मानवीयमूल्यावलम्बन-पर्यावरणसंरक्षण-भाषिकशिल्पार्जनप्रभृतिविषयाणां विकासो मूल्याङ्कनस्य मूलाधारो मन्यते ।

मूल्याङ्कनप्रक्रियां विश्वसनीयां विधिसम्मताञ्च सम्पाद्य एकरूपतामानेतुं स्थानीय-प्रादेशिक-राष्ट्रियस्तरेषु बाह्यसार्वजनिकपरीक्षणविधौ सर्वेषु विषयेषु आन्तरं बाह्यं च मूल्याङ्कनं विधीयते । सार्वजनिकपरीक्षणे प्रतिविषयं प्रतिशतं पञ्चविंशत्यङ्कानां कृते आन्तरं परीक्षणम्, प्रतिशतं पञ्चसप्तत्यङ्कानां कृते बाह्यं परीक्षणञ्च विधीयते । आन्तरं मूल्याङ्कनं सम्बद्धविद्यालयस्य शिक्षकेण विधातव्यम् । शिक्षणप्रक्रियया सहैव विषयवस्तुसम्बद्धं मूल्याङ्कनं नैरन्तर्येण विधेयम् । तत्र शिक्षणोपलब्धिः क्रमशः औपचारिकरूपेण अनौपचारिकरूपेण च परिमापनीया । शिक्षणसहजीकरणस्य क्रमे विद्यार्थिभिरधिगतानां ज्ञानशिल्पप्रयोगोच्चदक्षतासम्बद्धपक्षाणां मूल्याङ्कनञ्च अनिवार्यतया विधेयम् ।

(क) आन्तरं मूल्याङ्कनम्

शिक्षणसहजीकरणप्रक्रियया कक्षागतशिक्षणेन सहैव छात्राणामान्तरं निर्माणात्मकं वा मूल्याङ्कनमपि कर्तव्यम् । संस्कृतभाषायाः व्याकरणस्य च शिक्षणक्रमे छात्राणां निर्माणात्मकमूल्याङ्कनाय अधोऽङ्किता विधयोऽवलम्बयितुं शक्यन्ते-

- लिखितप्रश्नोत्तरमाध्यमेन
- मौखिकप्रश्नोत्तरमाध्यमेन
- छात्राणां परस्परविचारविमर्शमाध्यमेन

अत्र क्रमे कक्षाध्यापकेन विधागतलेखनाय सिर्जनात्मकलेखनाय च प्रेरणम्, सूत्रोच्चारणाय सूत्रार्थापनाय च प्रेरणम्, सूत्रार्थावबोधनम्, उदाहरणेषु सूत्रप्रवर्तननिदर्शनम्, उदाहरणेषु प्रत्युदाहरणेषु च पार्थक्यबोधनाय प्रश्नोत्तराणि, सामूहिकी चर्चा, समूहविभाजनं कृत्वा समस्यायाः समाधानम्, नवीनोदाहरणचयनाभ्यासः, रूपावलिसञ्चालनाय कथनम्, रूपसिद्धिप्रक्रियालेखनाय प्रेरणम्, समासे लौकिकालौकिकविग्रहप्रदर्शनाय कथनम्, तिङन्ते समानप्रकृतिकानां धातूनां रूपावलिसञ्चालनाय प्रेरणादिकं कार्यम् ।

अधोलिखिताधारेणान्तरमूल्याङ्कनं कर्तव्यम् :

क्र.सं.	क्षेत्रम्	अङ्कभारः
१.	शिक्षणसहभागिता	३
२.	कक्षाकार्यं परियोजनाकार्यं वा	६
३.	विषयवस्तुगतं मूल्याङ्कनम्	१०
४.	त्रैमासिकपरीक्षा	६
योगः		२५

(ख) बाह्यमूल्याङ्कनम्

निर्णयात्मके बाह्ये वा मूल्याङ्कने पाठ्यक्रमे निर्धारितोद्देश्यानुरूपं छात्रैः ज्ञानम्, शिल्पमधिगतं नवेति सम्परीक्ष्य तदनुसारेण छात्राणामुत्तीर्णत्वमनुत्तीर्णत्वं वा निर्णीयते । एतादृशं मूल्याङ्कनमावधिकं भवति । शैक्षिकसत्रस्यान्त एतद् मूल्याङ्कनं विधीयते ।

विशिष्टीकरणतालिका

कक्षा : १० **पूर्णाङ्काः ७५**

समयः घण्टात्रयम्

क्र. स.	विषयक्षेत्रम् (पठनं लेखनञ्च)	प्रश्नप्रकृतिः	ज्ञानम्			बोधः			शिल्पम्			उच्चदक्षता			प्रष्टव्याः प्रश्न सङ्ख्याः	अङ्क भारः	स्पष्टीकरणम्
			क	ख	ग	क	ख	ग	क	ख	ग	क	ख	ग			
१.	गद्यम्	ज्ञान-बोध-प्रयोगोच्च-दक्षतात्मिका	३	-	-	३	-	-	-	२०	-	-	-	१६	१२	४२	**ज्ञानबोध**क्षेत्रतः- पठितगद्यांशाद् एकपदेन उत्तरलेखनार्थं द्वौ प्रश्नौ । (१ अङ्कः) एकवाक्येन उत्तरलेखनार्थञ्च द्वौ प्रश्नौ । (२ अङ्कौ) अपठितगद्यांशाद् एकपदेन उत्तरलेखनार्थं द्वौ प्रश्नौ । (१ अङ्कः) एकवाक्येन उत्तरलेखनार्थञ्च द्वौ प्रश्नौ । (२ अङ्कौ) **शिल्प**क्षेत्रतः- पत्ररचनासम्बद्ध एकः प्रश्नः (रिक्तस्थानपूर्तिः) । (५ अङ्काः) संवादरचनासम्बद्ध एकः प्रश्नः (संलापपूर्तिः) । (५ अङ्काः) कथारचनासम्बद्ध एकः प्रश्नः (घटनासंयोजनम्) । (५ अङ्काः) दैनिकीसम्बद्धो जीवनवृत्तसम्बद्ध वा एकः प्रश्नः (क्रमयोजनम्) । (५ अङ्काः) **उच्चदक्षता**क्षेत्रतः- अनुच्छेदरचनासम्बद्ध एकः प्रश्नः । (८ अङ्काः) चित्रवर्णनसम्बद्ध एकः प्रश्नः । (८ अङ्काः)
२.	पद्यम्	प्रयोगोच्च-दक्षतात्मिका	-	-	-	-	-	-	-	५	-	-	-	८	२	१३	**शिल्प**क्षेत्रतः- अन्वयलेखनसम्बद्ध एकः प्रश्नः । (५ अङ्काः) **उच्चदक्षता**क्षेत्रतः- भावार्थलेखनसम्बद्ध एकः प्रश्नः । (४ अङ्काः) पद्याधारेण विषयवर्णनसम्बद्ध एकः प्रश्नः । (४ अङ्काः)
३.	अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	ज्ञान-बोध-प्रयोगात्मिका	२	-	-	३	-	-	-	१५	-	-	-	-	८	२०	**ज्ञानबोध**क्षेत्रतः- वर्णोच्चारणस्थानसम्बद्ध एकः प्रश्नः । (१ अङ्कः) प्रत्याहारलेखनसम्बद्ध एकः प्रश्नः । (१ अङ्कः) लिङ्गकालपदवर्गनिर्धारणसम्बद्ध एकः प्रश्नः । (३ अङ्काः)

																	शिल्पक्षेत्रतः- निर्धारितप्रत्यययोजनेन सन्धियोगेन वियोगन वा, समासेन विग्रहेण वा शब्दरचनासम्बद्ध एकः प्रश्नः । (५ अङ्काः) लकाररूपावलीप्रयोगसम्बद्धः कारकविभक्तिनिर्धारणसम्बद्धश्च एकः प्रश्नः । (५ अङ्काः) कर्तृकर्मक्रियापदैर्वाक्यपूर्तिसम्बद्ध एकः प्रश्नः । (५ अङ्काः)
योगः			५			६				४०				२४	२२	७५	

प्रश्नपत्रनिर्देशः

कक्षा : १०

समयः घण्टात्रयम् **पूर्णाङ्काः** ७५

१. **अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत**

नेपालस्य उत्तरदिशि बहवः हिमालयाः सन्ति । तेषु सर्वोन्नतहिमालयः 'सगरमाथा' अत्रैव विराजते । हिमालयक्षेत्रेषु प्रमुखरूपेण शेर्पाः वसन्ति । ते नववर्षोत्सवरूपेण 'ल्होसार' इति पर्व मानयन्ति । तेषु क्षेत्रेषु अतीव शैत्यं भवति । अतः ते 'बख्खु' 'दोचा' इत्यादीनि वस्त्राणि धारयन्ति । ते च बौद्धसंस्कृतिम् अनुसरन्ति ।

(क) एकपदेन उत्तरत **०.५×२=१**

(अ) सर्वोन्नतहिमालयस्य नाम किम् ?

(आ) हिमालयीया जनाः किं पर्व मानयन्ति ?

(ख) एकवाक्येन उत्तरत **१×२=२**

(अ) हिमालयाः कुत्र सन्ति ?

(आ) शेर्पाः कानि वस्त्राणि धारयन्ति ?

२. **अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत**

काष्ठमण्डपे जनानां निवासविषये एका किंवदन्ती प्रचलिता अस्ति । पुरा इयम् उपत्यका जलमग्ना आसीत् । तस्मात् कारणाद् अत्र न कोऽपि जनः वसति स्म । एकदा भगवान् श्रीकृष्णः अत्र आगत्य चक्रेण चोभारस्थितस्य पर्वतस्य भेदनम् अकरोत् । केचित् च चिनदेशाद् मञ्जुश्री आगत्य असिप्रहारेण तस्यैव पर्वतस्य भेदनम् अकरोद् इति च विश्वसन्ति । तत्पश्चाद् एव मानवाः अत्र आगत्य गृहादिकं निर्माय कृषिकर्म प्रारभन्त इति इतिहासविदो वदन्ति ।

(क) एकपदेन उत्तरत **०.५×२=१**

(अ) 'काष्ठमण्डपः' इति उपत्यका पूर्वं कीदृशी आसीत् ?

(आ) श्रीकृष्णः केन पर्वतस्य भेदनम् अकरोत् ?

(ख) एकवाक्येन उत्तरत **१×२=२**

(अ) जना मञ्जुश्री किम् अकरोद् इति विश्वसन्ति ?

(आ) पर्वतस्य भेदनानन्तरं मानवाः किम् अकुर्वन् इति इतिहासविदो वदन्ति ?

३. भवत्याः नाम डोल्मा अस्ति । भवती विद्यालयाद् भ्रमणार्थं गता आसीत् । तद् भ्रमणं वर्णयित्वा स्वसखीं राजामतीं प्रति लिखिते पत्रे मञ्जूषातः समुचितानि पदानि चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत ०.५×१०=५

नारायणस्थानम्, काष्ठमण्डपः

.... - २०७८।०१।१६

प्रियसखि ....,

सस्नेहं .... ।

अहम् अत्र कुशलिनी अस्मि । भवती अपि तत्र .... एव अस्ति इति विश्वसिमि । अस्माकं विद्यालयाद् ह्यस्तनदिवसे वयं भ्रमणार्थं त्रिभुवनविश्वविद्यालयस्य .... अगच्छाम । तत्र विविधविषयाणां बहूनि .... आसन् । ग्रन्थपालैः विषयानुसारम् एव पुस्तकानि एकत्र स्थापितानि आसन् । पुस्तकालये जनाः .... स्थित्वा पुस्तकानि पठन्तः आसन् । .... निषिद्ध आसीत् । तत्र घण्टाद्वयं व्यतीत्य वयं .... प्रत्यागच्छाम । अवकाशसमये तत्र गत्वा पुस्तकानि पठिष्यामि इति अहं .... अकरवम् । समयः मेलिष्यति चेत् भवती अपि आगच्छतु । अद्य एतावता एव विरमामि ।

भवदीया प्रिया .....

डोल्मा

नमस्ते, कुशलिनी, राजामति, दिनाङ्काः, पुस्तकानि, पुस्तकालयम्, विद्यालयम्, सखी, कोलाहलः, निश्चयम्,

४. मञ्जूषायाः साहाय्येन संवादं पूरयत १×५=५

(मोहनलाल आपणं गच्छन् आसीत् । मार्गे स सरलाम् अपश्यत् ।)

मोहनलालः - सरले, कुतः आगच्छन्ती असि ?

सरला - अहम् आपणं गता आसम् । ततः एव आगच्छन्ती अस्मि । .... ?

मोहनलालः - अहं विटपक्रयणार्थम् आपणं गच्छन् अस्मि । .... । त्वं नजानासि किम् ?

सरला - अस्मिन् विषये न कश्चिद् अवोचद् माम् ।

मोहनलालः - वृक्षरोपणेन वातावरणस्य संरक्षणं भवतीति तु त्वं वेत्सि एव ।

सरला - तत्तु जानामि एव । .... ?

मोहनलालः - दिनस्य एकवादने अस्ति ।

सरला - अहं पितरौ अपि आनीय सहभागिनी भविष्यामि ।

मोहनलालः - समीचीनम् । .... । अधुना विलम्बो जायमानः अस्ति ।

सरला - .... ।

(तौ ततो निरगच्छताम् ।)

अद्य ग्रामे वृक्षरोपणस्य कार्यक्रमः अस्ति, कतिवादने कार्यक्रमः अस्ति, त्वम् च कुत्र गच्छन् असि, गच्छाव तर्हि, अहम् अपि परिवारजनान् आनेष्यामि ।

५. घटनासंयोजनेन कथां रचयत **०.५×१०=५**

मूर्खः सेवकः

(क) एकदा स कार्येण परिश्रान्तः सन् दिवसे एव स्वपितुम् अगच्छत् । तदा वानरः तं सेवितुं तेन सह शयनकक्षे अगच्छत् ।

(ख) एकस्मिन् नगरे एको धनिकः निवसति स्म । तस्य बहवः कर्मकराः सेवकाश्च आसन् ।

(ग) एका मक्षिका उड्डीय तत्र आगच्छत् । सा च कदाचिद् धनिकस्य ललाटे, कदाचिद् हस्ते, कदाचिद् वक्षसि अतिष्ठत् ।

(घ) धनिकः अस्वपत् परन्तु वानरः व्यजनं चालयित्वा तत्रैव अतिष्ठत् । धनिको निद्रामग्न आसीत् ।

(ङ) ततः स महानसात् छुरिकाम् आनयत् । मक्षिका च धनिकस्य नासिकायाम् अतिष्ठत् ।

(च) सा च पुनः पुनरागत्य धनिकस्य शरीरावयवेषु अतिष्ठत् । वानरः क्रुद्धो जातः ।

(छ) धनिकः मूर्खसेवकस्य नियुक्तिः सर्वथा हानये भवतीति ज्ञात्वा वानरं भवनाद् निष्काशितवान् ।

(ज) क्रुद्धो वानरः नासिकायां छुरिकया प्रहारम् अकरोत्, मक्षिका उड्डीय अन्यत्र अगच्छत् परन्तु धनिकस्य नासिका छिन्ना अभवत् ।

(झ) तेषु एको वानरोऽपि सेवक आसीत् ।

(ञ) वानरो व्यजनेन शनैः शनैः तां न्यवारयत् ।

६. क्रमयोजनेन दैनिकीं रचयत **०.५×१०=५**

- नववादने विद्यालयं प्राप्य मित्रैः सह अध्ययनं क्रीडनं च अहम् अकरवम् ।
- व्यायामं कृत्वा अहं शौचादिकम् अकरवम् ।

- तत्पश्चात् कारयानेन पिता मां विद्यालयं प्रापयत् ।
- त्रिवादने विद्यालयाद् अहं गृहम् आगच्छम् ।
- गृहकार्यं समाप्य अहं दूरदर्शनस्य माध्यमेन समाचारं दृष्ट्वा भोजनम् अखादम् ।
- नित्यपूजाम् समाप्य अहं षड्वादने चायम् अपिबम् ।
- गृहम् आगत्य खाद्यं खादित्वा अहं गृहकार्यं कर्तुं सन्नद्धोऽभवम् ।
- घण्टाद्वयं विद्यालयस्य विषयान् अपठम् । भोजनं कृत्वा विद्यालयस्य परिधानम् अधारयम् ।
- तत्पश्चात् क्षणं पुस्तकं पठित्वा अहं नववादने अस्वपम् ।
- अहं प्रातः पञ्चवादने उदतिष्ठम् ।

७. प्रदत्तपदावलीनां साहाय्येन 'परोपकारः' इति विषये चतुर्भिर्वाक्यैः एकम् अनुच्छेदं रचयत **२×४=८**

परेषाम् उपकारः

निःसहायाः मानवाः

वृक्षाः छायां काष्ठादीनि च दत्वा

नदी जलं दत्वा

सज्जनाः उपदेशं दत्वा

वस्तूनां दानम्

पुण्यार्जनाय परोपकारः

अस्माकं धर्मः

८. मञ्जूषायां प्रदत्तपदानां सहायतया चतुर्भिर्वाक्यैः चित्रं वर्णयत **२×४=८**

एउटा मञ्च, ब्यानरमा सम्भाषणप्रतियोगिता लेखेको, मुनि चाहिँ आयोजकः श्रीवाल्मीकिविद्यालयः लेखेको, मञ्चको बायाँतिर एउटी छात्रा माइकअगाडि बोल्दै गरेकी, दायाँतिर कलम समाएर बसेका ३ जना निर्णायकको ब्याच लगाएका, बिचमा सभाध्यक्ष र प्रमुखअतिथिको ब्याच लगाएक दुईजना, अगाडिपट्टि श्रोता भएको ठुलो चित्र

मञ्चः, विशालः, सम्भाषणप्रतियोगिता, निर्णायकाः, प्रतियोगिनी, छात्रा, श्रोतारः, विद्यालयः

९. रिक्तस्थानं पूरयित्वा अधोलिखितयोः श्लोकयोः अन्वयं लिखत **२×२.५=५**

(क) या देवी सर्वभूतेषु शक्तिरूपेण संस्थिता ।

नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥

अन्वयः .... या .... शक्तिरूपेण ...., तस्यै ...., तस्यै नमः, तस्यै नमः, नमो .... ।

(ख) नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।

न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुत : ॥

अन्वयः .... एनं न छिन्दन्ति, ...एनं न ...., आपः .... न क्लेदयन्ति, ... (एनं) न शोषयति ।

१०. निर्देशानुसारम् उत्तरं दत्त

(क) अधोलिखितस्य श्लोकस्य भावार्थं लिखत **४**

वासांसि जीर्णानि यथा विहाय

नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ।

तथा शरीराणि विहाय जीर्णा

न्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥

(ख) अधोलिखितं श्लोकमाधृत्य 'सत्सङ्गतिः' इति विषयस्य चतुर्भिर्वाक्यैर्वणनं कुरुत **१×४=४**

जाड्यं धियो हरति सिञ्चति वाचि सत्यम्

मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति ।

चेतः प्रसादयति दिक्षु तनोति कीर्तिम्

सत्सङ्गतिः कथय किं न करोति पुंसाम् ॥

११. अधोलिखितयोर्वर्णयोः उच्चारणस्थानं लिखत **०.५×२=१**

ग, फ

१२. अधोलिखितयोः प्रत्याहारयोः वर्णान् लिखत **०.५×२=१**

अच्प्रत्याहारः -

यण्प्रत्याहारः -

१३. निर्देशानुसारं कार्यं कुरुत **१×३=३**

(क) 'त्वं पुस्तकं पठिष्यसि' अस्य कालः कः ?

(ख) 'वृक्षाः फलं यच्छन्ति' अत्र वृक्षशब्दः कस्मिन् लिङ्गे वर्तते ?

(ग) 'सा पक्वं फलं खादति' अत्र विशेषणपदं किम् ?

१४. कोष्ठस्थसङ्केतानुसारं रिक्तस्थानं पूरयत **१×५=५**

(क) अस्माभिः कार्यं .... । (कृ+अनीयर्)

(ख) छात्राः .... गच्छन्ति । (वृद्ध+आश्रमं, सन्धियोगः)

(ग) मित्रं .... आसीत् । (तत्रैव, सन्धिवियोगः)

(घ) कालिदासः .... अस्ति । (महान् कविः, समासः)

(ङ) विद्यालयः .... वर्तते । (ज्ञानमन्दिरं, विग्रहः)

१५. सङ्केतानुसारं रूपं निर्माय वाक्यस्य पुनर्लेखनं कुरुत **१×५=५**

(क) ते (बालिका, चतुर्थी विभक्तिः, बहुवचनम्) फलानि यच्छन्ति ।

(ख) अहं (ग्राम, कर्मकारकम्, एकवचनम्) गत्वा कृषिकर्म करोमि ।

(ग) त्वं निबन्धम् (पठ्, लङ्लकारः) ।

(घ) वयं भ्रमणाय पोखरानगरं (गम्, लृट्लकारः) ।

(ङ) पर्यटकाः अतिथिगृहे (निवस्, लट्लकारः) ।

१६. सङ्केतानुसारं कर्तृकर्मक्रियापदैर्वाक्यं पूरयत **१×५=५**

(क) महिलाः आपणं गच्छन्ति, (तत्शब्दः) .... वस्तूनि क्रीणन्ति ।

(ख) अहं नवीनानि (वस्त्र) .... धारयामि ।

(ग) यूयं चत्वरे (क्रीड्) .... ।

(घ) (कृषक) .... क्षेत्रे कार्यं कुर्वन्ति ।

(ङ) सीता (कविता) .... लिखति ।

<<<>>>